

ULUSLARARASI ARENADAKİ AVRUPA BİRLİĞİ: NASIL BİR GÜÇ?¹

1. Hediye Günay²

ORCID No 0009-0009-7053-9996

Başvuru Tarihi: 07.12.2023

Kabul Tarihi: 14.01.2023

Yayın Tarihi: 23.03.2024

ÖZET

Avrupa 20 yüzyılda bitmek bilmeyen savaşlar nedeniyle büyük yıkımlar ve insan kayıpları yaşamıştır. Yaşlı kıta bu durumları tekrar yaşamamak ve meydana gelen yıkımları telafi etmek için çözümün savaşta değil birlik olarak hareket etmekte olduğunu anlamıştır. İlk olarak ekonomik alanda başlayan birliktelik zamanla kıta da ve dünya da yaşanan gelişmeler nedeniyle siyasi boyutta da genişletilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu çalışmada farklı süreçlerle oluşan Birliğin uluslararası sistemde etkisinin, temsil gücünün ne olduğuna dair inceleme yapılacaktır. Bu inceleme kıtanın tarihsel geçmişi, geleneksel yaşamı ve bu yaşamlar karşısında izlediği politikalar, takındığı tavırlar odağında güç arayışları sorgulanacak olup betimleyici yöntem kullanılarak ayrı ayrı ele alınacaktır. Çalışmanın sonunda günümüzde Birliğin uluslararası arenada nasıl bir güce dönüştüğünün sorusuna yanıt aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Sivil Güç, Askeri Güç, Normatif Güç

THE EUROPEAN UNION IN THE INTERNATIONAL ARENA: WHAT KIND OF POWER?

ABSTRACT

Europe experienced great destruction and human losses due to endless wars in the 20th century. The old continent has understood that in order not to experience these situations again and to compensate for the destruction that has occurred, the solution is to act in unity, not in war. The unity, which first started in the economic field, has revealed the necessity of expanding it in the political dimension over time due to the developments in the continent and the world. In this study, the impact and representative power of the Union, which was formed through different processes, in the international system will be examined. In this review, the continent's historical past, traditional life, the policies it pursues against these lives, and its quest for power will be questioned, focusing on the attitudes it adopts, and will be discussed separately using the descriptive method. At the end of the study, an answer will be sought to the question of what kind of power the Union has become in the international arena today.

Keywords: European Union, Civilian Power, Military Power, Normative Power

1. GİRİŞ

Avrupa'nın, Birlik olma aşamasına gelmeden önce yıllar boyunca bitmek bilmeyen savaşlar, büyük yıkımlar ve çok zor zamanlar geçirdiği bilinmektedir. Bununla birlikte bu zor süreçlerde zaman zaman birliktelik düşünceleri ve girişimleri ortaya atılmıştır. Dönemin siyasetçileri, filozofları ve bilim insanları, kıtayı yeniden uluslararası sistemde etkin bir aktör olma ve savaştan kaynaklı yıkımları tekrar yaşamamak adına ortak çıkarlarda birliktelik oluşturma fikrinde olmuşlardır. Avrupa savaşın bir kazananın olmadığını acı bir tecrübe ile öğrenmiştir. Çeşitli isimler altında bütünleşme süreci yaşayan

¹ Makale yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Hediye Günay, İstanbul Ticaret Üniversitesi, hdemirkan@ticaret.edu.tr

Avrupa'nın uluslararası alandaki etkisinin, siyasi gücünün ne olduğuna dair literatürde tartışmalar olmuştur. Aslında bu tartışmalara Avrupa Birliği'nin nasıl bir güç olarak tanımlanmasında Birliğin oluşmadan önceki kıtanın yaşadığı tarihsel süreci, bulunduğu coğrafyadaki kültürel ve geleneksel yaşanımları ve bu yaşanımlar karşısında tutunduğu tavır, izlediği politikalar etkili olmaktadır. Bu nedenle Birliği tek bir güç kavramı ile açıklamak yeterli olmayacaktır. Birlik oluşum aşamalarında ve daha sonraki süreçte amaçladığı hedefleri ve politik çıkarları nedeniyle dönem dönem uluslararası sistemde farklı siyasi politikalar izlemiştir. Bundan ötürü Birliğin güç yaklaşımını gerek üye devletlerinin ulusal çıkarları gerekse uluslararası ilişkilerdeki politikaları kapsamında üç başlıkta (sivil güç, askeri güç ve normatif güç) incelemek faydalı olacaktır.

İkinci Dünya Savaşından Soğuk Savaş dönemi boyunca yıpranan, yıkılan Avrupa'yı yeniden inşa etmek, ayağa kaldırmak, yeniden uluslararası sistemde etkili bir aktör olarak ortaya çıkarmak, özellikle ekonomik ve siyasi alandaki ilişkilere önem veren bir Avrupa ile karşılaşmaktadır. Topluluk sonrasında Birlik diyeceğimiz yapı, artık silah, çatışma ve savaş yerine ekonomik kalkınma, siyasi bütünlük ve hukuk perspektifini kullanarak sivil bir güç olmayı tercih etmektedir.

Soğuk Savaşın bitmesinin ardından hem dünyada hem Avrupa Birliği'nde köklü bir değişim yaşanmıştır. Sovyet tehlikesinin sona ermesi, Berlin duvarının yıkılmasıyla kıta içinde birleşmiş bir Almanya'nın varlığı yeniden güvenlik ve savunma konularının gündeme gelmesine neden olmuştur. Bütünleşme aşamasından bu döneme kadar sivil güç olarak uluslararası sistemde rol alan Birliğin daha etkili bir güç arayışına girmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Bunun için atılan en önemli somut adım Maastricht Antlaşmasının imzalanmasıdır. Bu antlaşma ile Avrupa'nın dış politikasının kurumsallaşması sağlanmış ve Birliğin askeri gücü için önemli bir adım atılmıştır. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) ilk defa ortak bir politika olarak yürütülmesine, kurumsal bir çatı altında yer almasına imkan tanımaktadır. Söz konusu politika Lizbon Antlaşmasıyla Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) olarak adlandırılmaktadır. Böylelikle daha çok askeri ve sivil güç araçlarının operasyonel kapasitesini arttırılmaktadır.

Birliğin gücü uluslararası sistemde askeri ve sivil güç olarak tartışılırken bunlara normatif güçte eklenmektedir. Normatif güç diğer güçlerden farklı olarak fiziksel ve maddi değil daha düşünsel bir güç olarak tanımlanmaktadır. Birlik küresel yapıda daha etkin ve temsil gücünü arttırmak amacıyla ekonomik ve sosyal dayanışma, sürdürülebilirlik, temel hak ve özgürlükler, insan hakları gibi alanlarda hem kendi içindeki yapıyı hem de uluslararası standartlarla küresel yapıyı etkilemeye yönelik hareketler sergilemektedir. Manners'e (2000) göre düşünsel bir güç olarak karşımıza çıkan bu güç, belli temellere, ilke ve değerlere dayanmaktadır. Bu güç temel, ilke ve değerleriyle Birliğin uluslararası ilişkilerde diğer aktörleri etkilemek için kendi düzenlemelerini herhangi bir askeri baskı olmadan benimsetme yeteneği olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Bu makalede Avrupa Birliği'nin oluşum ve bütünleşme süreci boyunca yaşanan tarihsel süreç içinde geçirdiği değişimlerde dahil olmak üzere uluslararası sistemde etkin rol almasına ilişkin ortaya atılan güç yaklaşımları ayrı ayrı ele alınarak incelenmeye çalışılacaktır.

2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAN SOĞUK SAVAŞ BİTİMİNE; AVRUPA BİRLİĞİ GÜÇ YAKLAŞIMLARI

Avrupa entegrasyonu diyebileceğimiz süreç; 1951 yılında altılı devletlerin (Fransa, Federal Almanya, Belçika, İtalya, Lüksemburg, Hollanda) bir araya gelerek Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT), ekonomik bütünleşme için kurulmuştur. Başarılı bütünleşmeden sonra 1957 yılında Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olmak üzere iki ayrı Avrupa Toplulukları kurulmuştur. 1967 yılında üç topluluk bir araya getirilerek Avrupa Topluluğu kurulmuştur. En nihayetinde 1992 yılında Maastricht Anlaşmasıyla Topluluk, Avrupa Birliği (AB) adını almıştır (Kaya, 2013).

Bu entegrasyon süreci, Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yaşadığı savaşlar, büyük insan ve maddi kayıplardan sonra özellikle 1950'lerden itibaren birleşik Avrupa fikri için girişimlerde

bulunulmasına neden olmuştur. Bu girişimlerle, kıtanın hem sosyal ve ekonomik olarak kalkındırmasını sağlamak hem de kıtada yer alan farklı tarihsel süreç ve geleneklere sahip milletleri bir araya getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesi adına ortak değerler sisteminin oluşturulması ve geliştirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Temel değerler etrafında kurulan Birliğin hedeflerini; belirli bir refah düzeyi, sağlık ve güvenlik hizmetlerinden faydalanma, ana eğitim olanağının sağlanması, asgari düzeyde bir kazancın sağlanması, ev yardımları, yoksulluğun ortadan kaldırılması, eşitsizliğin giderilmesi veya en aza indirilmesi, sosyal bütünleşmenin gerçekleştirilmesi, sosyal katılım düzeyinin genişletilmesi şeklinde tek tek sıralamıştır (Avcıkurt, 2016).

Birlik tüm bu hedeflerini sıralarken aynı zamanda uluslararası arenada insan haklarının korunmasına katkıda bulunmak, Birliğin çıkarlarını ve değerlerini korumak ve geliştirmek, barışa, güvenliğe ve dünyanın sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmak, uluslararası arena da serbest ve adil ticaret gerçekleştirebilmek, milletler arasında dayanışma ve hoşgörü, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ve uluslararası hukuka sıkı bir şekilde uyulmasını sağlamak şeklinde kendini de tanımlamaktadır (Eurean Union, 2023a).

Uluslararası bir özelliğe sahip günümüz AB'sinin zaman içinde arzulanan birlikteliği hem Almanya'dan gelebilecek tehdidin önü kesmiş olmak, hem de yıkılan Avrupa'nın yeniden ayağa kalkmasını sağlamak için ekonomi alanında iş birliğine gitmek adına ilk altılar dediğimiz Fransa, Almanya, Hollanda, İtalya, Belçika ve Lüksemburg ülkelerin bir araya gelmesiyle ilk adım atılarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurmuşlardır ve *sui generis*³ bir yapının ilk adımları atılmıştır. Esasen bu birliktelik bir ekonomi antlaşmasıydı. Taraflar her ne kadar birbirlerine güven konusunda sıkıntı yaşasalar da atılan ilk adımın başarılı olduğunu görmeleri üzerine Avrupa'yı birleştirme fikri konusunda ortak paydada buluşmalarını sağlamıştır. Avrupa'nın birleştirilmesinde başrol ekonomi olurken zamanla bu bütünleşmeyi siyasi ve askeri alanlara da taşımak da hedefleri arasında olmuştur. Yaşlı kıtayı bütünleşik siyasal bir yapıya dönüştürmek amacıyla tarafların ortak bir nokta da bulduğu savunma ve güvenlik politikaları konularında iş birliğine gitmeyi hedeflemişlerdir. Bunun yanında ortak yaşam kültürü, insan hakları ve demokrasi gibi evrensel değerler etrafında da bir araya gelmeyi amaçladıklarını beyan etmişlerdir. Kıtaya bir yandan NATO ile ABD'nin etkisi, diğer yandan ulusal çıkarlarının farklılaşması, Fransa'nın ortaya attığı "Avrupa Merkezli" düşüncesi, bu alanlardaki iş birliğinin ertelenmesine, bir süre gecikmesine neden olmuştur (Mor, 2010).

Böyle farklı dinamikler, hedefler ve amaçlar doğrultusunda bütünleşmeye, birlik olmaya çalışan kıtanın uluslararası sistemde nasıl bir kimlikle hareket edeceği, nasıl bir aktör olarak rol alabileceği konusundaki yaklaşımlar tek tek ele alınmıştır.

Küresel Sahnedeki Sivil Güç; Birlik

Birleşme fikrinde yeni yeni yol alan Birliğin, uluslararası sistemde nasıl bir rol alacağı, etki gücünün ne olacağına dair 1970'li yıllarda yeni kavramsal yaklaşımlar ortaya atılarak tartışılmıştır. Bu dönemdeki tartışmalar, özellikle Avrupa Topluluğunun ekonomik gücünden dolayı bir sivil güç mü süper güç mü sorusuna cevap ararken tartışmalar çoğunlukla Birliğin 'sivil güç' olduğu üzerine yoğunlaşmaktadır (Uğur, 2018).

Francois Duchene ise Birliği (kurulduğu adıyla Avrupa Topluluğu'nu güç olarak tanımlarken sivil bir güç şeklinde ifade etmiştir. "Avrupa Birliği'nin ekonomik olarak çok güçlü ancak askeri güç olarak sınırlı bir grup ülkeler topluluğu" olduğunu vurgulamıştır. Birlik dış politikada sivil güç rolünü bir yandan insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerler çerçevesinde hareket ederek sağlarken diğer yanda da ülkelerle ticari ilişkiler kurma, antlaşmalar oluşturma ve yardıma ihtiyacı olan ülkelere de yardım sağlama yoluyla gerçekleştirmektedir. Bu araçların dışında etki gücü hepsinden çok daha yüksek olan Birliğe aday olma koşulunu öne sürmektedir (Dinç ve Sevinçli, 2021).

³ Kendine özgü

Bütünleşme çabalarının yanında Soğuk Savaş döneminde özellikle Sovyet tehdidine karşı NATO ve ABD'nin koruması altında olması nedeniyle Birlik askeri harcamalara kaynak ayırma gereği hissetmemiştir. Bundan ötürü Avrupa bütünleşmenin ilk yıllarında savunma alanında oldukça pasif kalmayı tercih etmiştir. Askeri savunma harcamaları yerine daha çok sosyal refah, yaşam kalitesini artırma gibi ekonomik alanlara harcama eğilimi olmuştur. Bu ekonomik eğilimlerle uluslararası sistemde sivil bir güç olarak kendini göstermeye başlamıştır. Askeri gücünün sınırlı olmasından ötürü sivil güç olarak kültürel, siyasal, ekonomik araçları etkili bir şekilde kullanarak küresel arenada rolünü daha da arttırmayı amaçlamıştır (Dinç ve Sevinçli, 2021).

Birlik global dünyada ABD ve Çin gibi dünyanın en büyük ekonomik güçleri arasındadır. Ekonomik gücü nedeniyle diğer uluslarla ya da küresel örgütlerle karşılıklı iletişim kurmaktadır. Bu iletişimi gerek uluslarla gerekse küresel örgütlerle yapmış olduğu ticaretle, ortaklık ve iş birliği antlaşmalarıyla sağlamaktadır. Aynı şekilde özellikle üçüncü dünya ülkeleriyle ekonomik iş birlik antlaşmalarıyla, onların Birliğin piyasalarına erişmesini kolaylaştırırken aynı zamanda onlara teknik ve finansal yardım, çevresel destek ve bilimsel destek gibi çok geniş alanlarda çoğunlukla karşılıksız bir şekilde yardımlarda bulunmaktadır. Bu şekilde Birlik küresel sistemde etkinliğini ve gücünü arttırmaktadır. Diğer en önemli etkili gücü adaylık perspektifidir. Birlik adaylık perspektifiyle hem kendi içinde istikrarı sağlamakta hem de aday ülkelerin yapısal dönüşümleri için itici bir güç olma özelliği göstermektedir. Aslında üyelik, aday ülkeler için büyük bir fırsat olarak değerlendirildiğinden etki gücü katlanmaktadır. Bundan ötürü aday ülkeler isteyerek Birliğin normlarını, şartlarını, politikalarını kendi iç süreçleriyle bir bütün oluşturma yoluna gitmektedirler. Birliğin dünyada açık ara lider olduğu uluslararası ilişkilerde kullandığı diğer bir etkili faktörde dış yardımlardır. Birliğin dünya da dış yardım da bulunmadığı üçüncü dünya ülkesi neredeyse yoktur. Bahsedilen faktörü bu derece etkili kullanabilmesinin en büyük sebebi de karar alma mekanizmasının hızlı olmasıdır. Gerek gördüğü yardımı yapmak için herhangi bir konsey ve komisyon kararı olmadan hızlıca aksiyon alabilmesidir. Bu da Birliğin dünyada görünürlüğünü, varlığını ve etkisini arttırmaktadır. Bütün bu faktörlerin yanında onlar kadar etkili olmayan ekonomik gelişme politikaları, parasal yardımlar ve maddi yaptırımları da yoğun olarak kullanmaktadır. Birlik bu araçlarla bütünleşmeye başladığı günden beri gelişmekte olan ülkelerle ilişkisini her daim sürdürmüş ve geliştirmektedir. Bu ilişki genellikle ekonomik araçla sağlanmış olsa da Birliğin uluslararası sistemde etkin rolüne olumlu katkı sağlamıştır (Aksoy ve Uğur, 2016).

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDAN LİZBONA ANTLAŞMASINA DOĞRU BİRLİK

3.1. Küresel Sahnede Askeri Güç Olarak Avrupa

Sert güç uluslararası literatürde daha çok askeri güç şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla askeri müdahale, zorlama, dayatma ve baskı içermektedir. Devletler kendi istediklerini diğer devletlere kabul ettirme ya da benimsemelerini için askeri kuvvet veya savaşı tercih ederler. Sert güç kavramı, uluslararası bir aktörün diğer bir aktörün davranışlarında ekonomik ve askeri gücünü kullanarak değişiklik yapabilme kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır (Çağlar, 2019). Joseph Nye sert gücü, devletlerin askeri ve ekonomik gücünden kaynaklanan zorlama, baskılama yeteneği olarak belirtir (Yılmaz, 2011). Nye için başka ülkelerin hareketlerinde zoraki farklılık yaratabilme onları inandırmayı, ikna etmeyi veya onlara karşı tehditkâr olmayı gerektirir. Sert ve yumuşak gücün arasındaki en önemli farklılık kullandığı araçlardır. Sert güç özellikle baskı araçlarını, maddi zorlamalar ve rüşvet gibi araçları kullanırken, bu gücün davranış çeşitliliği ise ikna ile emir ve zorlamadır (Çağlar, 2019). Sert gücün kullanmanın üç aşaması bulunmaktadır. Birinci aşama ki en önemlisi olan gücün kaynağı ve varlığıdır. İkinci aşama ise bu gücü, kaynağı gerek görürse kullanabilmesidir. Üçüncüsü ise uygulama aşamasıdır, ikna etme ile zorlama arasında gerçekleşmektedir (Yatağan, 2018).

Soğuk Savaşın sona ermesi Sovyetlerin dağılmasıyla dünya iki kutuplu bir yapıdan tek kutuplu yapıya dönüşerek köklü bir değişime uğramıştı. Avrupa'da ise Berlin duvarının yıkılarak birleşik daha güçlü bir Almanya'nın varlığı, arka bahçe diye adlandırdıkları Yugoslavya'da yaşana krizdeki başarısızlığı nedeniyle savunma ve güvenlik politikalarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu döneme kadar savunma, güvenlik konularında dış politikada pasif konumda olan Avrupa yeni bir

güç arayışına girmiştir. Birliğin bütünleşme aşamalarında öncelik Avrupa'nın yeniden inşası, kalkınması adına ekonomik alana önem verilirken askeri, savunma alanı hep geri planda bırakılmıştır.

Küresel düzlemde oluşan bu değişimlerin ardından Birliğin çevresinde dış politika, güvenlik ve savunma alanlarında belirgin olmayan durumu, sivil güç şeklinde oluşturulan Birliğin uluslararası sistemde etkisiz kaldığı iddialarının tartışılmasına sebebiyet vermiştir. Değişen dünyada Birlik sivil güçten ziyade daha etkili müdahaleci güç olma arayışına girmiştir (Uğur, 2018). Avrupa'nın yeni dünya düzeninde etkin bir aktör olarak sahnede yer alması için güvenliğin sağlanması ve devam ettirilmesi oldukça önemlidir. Bunu gerçekleştirebilmesi için ekonomik, siyasi ve askeri açılardan etkin rol alacak güce ve yeteneğe sahip olması gerekmektedir (Mor, 2010).

Özellikle Soğuk Savaş dönemi boyunca sivil güç yapıda olan Birlik, dış politikası da oldukça zayıf kalmıştı. Çünkü Birliğin ilk bütünleşme çabaları boyunca bir tabu gibi düşünülen ortak güvenlik ve savunma politikası konusunda bu döneme kadar ciddi adımlar atılmamıştır. Ekonomik bütünleşmenin yanı sıra siyasi olarak da bu bütünleşmenin kaçınılmaz olduğu görülmüştür (Uğur, 2018). Birlik uluslararası sistemde “ekonomik dev, siyasal cüce” olarak tanımlanırken, “siyasal cüceliği” tanımlamasını aşmak, global sistemde etkin ve güçlü bir aktör olarak yerini almak istemiştir. Bu dönemde küresel problemlerin çözümünde ve politikasında etkin bir rol sergilemek isteyen Birlik, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nı (AGSP) kullanmayı tercih etmiştir (Babahanoğlu, 2021).

Bu doğrultuda atılan en önemli adım 07 Şubat 1992'de imzalanarak 01 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Anlaşmasıdır. Maastricht Anlaşması üç ana sütun üzerine kurulmuştur. Bu antlaşma ile Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP), anlaşmanın üzerine kurulduğu üç ana sütundan ikincisi olmuştur. Savunma ve güvenlikle ilgili tüm politikalar ODGP'ye dahil edilmiştir. İlerleyen süreçte de birlikte bir savunma politikasına dönüştürülmesi ana hedef olarak belirtilmiştir (Kaya ve Sarıkamış Kaya, 2017).

Maastricht Antlaşması Avrupa'nın dış politikasının kurumsallaşmasını ve ilk defa ortak politika olarak yürütülmesini, aynı zamanda da Birliğin kurumsallaşan yapısında yer almasını sağlamıştır. Üye ülkeler ortak dış politika kapsamında ortak savunma politikalarını da ekleyerek dış politika alanını fazlaca genişletmişlerdir (Uğur, 2018).

Soğuk Savaş dönemi boyunca atıl durumda olan Batı Avrupa Birliği (BAB), Birliğin ayrılmaz bir parçası olmuş ve alınan kararları uygulama görevi verilmiştir. 01 Mayıs 1999'da yürürlüğe girmiş olan Amsterdam Anlaşmasıyla Birlikle ODGP'nin savunma alanı olan Batı Avrupa Birliği (BAB) arasındaki kurumsal yapı oldukça güçlendirilmiştir. 1997 Mayıs ayında İngiltere'de iktidarın değişmesiyle ortak savunma politikası konusunda uzlaşa sağlanması adına önemli bir gelişme olmuştur. Daha önce bu fikre karşı olan İngiltere, ortak savunma ve güvenlik politikası oluşturma sürecinde bu kez liderlik konumunda yer almak istemiştir. Tüm bunların sonucunda oluşacak olan yapı NATO'ya alternatif değil onu tamamlayan bir yapı olarak ortaya çıkacaktı. Bu ilerlemelerin ardından 03-04 Aralık 1998 tarihlerinde Saint Malo'da AGSP/OGSP'nin meydana gelmesinde etkili olan çok önemli bir gelişme yaşanmıştır. İki ayrı görüşe sahip İngiltere “Atlantikçi” ve Fransa “Avrupacı” yaklaşımı arasında uzlaşa sağlanmasıyla kıta ülkelerinin isteklerinin yerine getirilmesine olanak sağlarken diğer yandan da ABD'nin koruması altında olmadan hareket edebilme imkanını kazanmış olacak ve NATO'nun karşısında da yer almayacaktı. Aralık 1999'da Helsinki'de AGSP/OGSP'nin askeri ayağında çok önemli adımlar atılmıştır. Helsinki'de atılan bu önemli adımların ilki askeri ve politik hedeflerin belirlenmesine yönelik ihtiyacı karşılamak amacıyla Siyasi ve Güvenlik Komitesi'nin yapılandırılması, ikincisi de yapılandırılan bu komiteye danışmanlık yapmak için üye devletlerin askeri görevlilerinden meydana gelen Askeri Komitesi oluşturulmuştur. Bu komitelerin oluşturulmasının ardından Birliğin AGSP/OGSP çerçevesinde gerçekleştirilen askeri hareketlerin yürütülmesi ve kontrol edilmesinden sorumlu olan Askeri Personel atanmıştır. Bütün askeri oluşumların yanında Maria da Feira'da da sorunların çözümünde sivil alanda da hedef ve amaçlar belirlenmiştir. 01 Aralık 2009 da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile AGSP'nin ismi OGSP olarak değiştirilerek yeniden adlandırılmıştır. Lizbon Antlaşmasıyla oluşturulan güçlü iş birliğinin aynı zamanda ortak savunma, güvenlik konularına da yayılmasına neden olmuştur. Üye devletlerden askeri yeteneği güçlü gelişmiş ülkeler isteseler bir araya gelerek savunma ve güvenlik anlamında daha derin iş birliğine gitme imkanı tanınmıştır. 2003 yılından

sonra AGSP/OGSP kapsamında operasyonlar sayısı artmıştır. Bu operasyonlar gerek askeri gerekse sivil kriz yönetimi olmuştur (Kaya ve Sarıkamış Kaya, 2017).

Aslında süre gelen bu gelişmelere rağmen üye ülkelerin egemenlik haklarından tamamen feragat edememeleri, dış politikada kendi menfaatleri doğrultusunda davranmaları ve dış politikada ortak bir payda da buluşamamaları Birliği daha çok sivil ve ekonomik güç unsurları kapsamında uluslararası bir aktör olarak rol almasına neden olmuştur. Bu antlaşmalarla daha etkili askeri bir güce dönüştürülmeye çalışılsa da Birlik bütünleşme sürecinden itibaren tam bir askeri güç olamamıştır (Uğur, 2018).

Bunun yanında Birlik ortak dış politikada ve uluslararası ilişkilerde hiçbir zaman askeri gücü için kalıcı bir ordu tasarlamamıştır. Askeri kuvvetini daha çok acil ve insani yardımlar, barışın tesis edilmesi gibi durumlarda kullanmayı tercih etmiştir. Lizbon Antlaşması ile hem sivil hem de askeri gücün yasal zeminini oluşturmuştur. Yapılması planlanan askeri hareketler OGSP kapsamında yapılmıştır. Yine de 2009'da Avrupa ordusu kurma yolunda ciddi adımlar atılmıştır. Bu ordu gönüllülük esasına dayalı tek bir komuta altında olacak şekilde oluşturulmuştur. Üye ülkelerin bir kısmı buna tarafken bir kısmı da karşı çıkmıştır. Aslında Avrupa'nın sürekli ordusunun olması onun askeri bir güce dönüşmesi anlamına da gelmiyordu. Çünkü Birlik uluslararası sistemdeki rolünün etkinliğini ekonomik, siyasi, ticari ilişkilerle ve bunların yanında askeri özelliğini de kullanarak arttırmak istiyordu. OGSP'nin hareketlerinin çoğunu, çatışma içinde olan Birlik dış ülkelerin yetkili makamlarının onayı ile orda barışı tesis etmek için kullanmıştır. Birlik hiçbir zaman zorlayıcı, savaşçı ve tehdit edici bir şekilde hareket etmemiştir. Aslında uluslararası sistemde sert güç özelliğine sahip bir aktör olmayı istememiştir (Çelik, 2017).

3.2. Uluslararası Arenada Normatif Güç Olarak Avrupa

Avrupa Birliği uluslararası sistemde etkin bir şekilde rol alabilmesi, kendi sivil ve demokratik normlarını yayabilmesi adına etkili bir güç olması gerekiyordu. Aksi halde ise kendisinden daha güçlü aktörlerin politikaları karşısında global sistemde istenilen yerini alamayacaktı. Sivil güç ve askeri güç kavramlarıyla ilgili tartışmalar, uluslararası sistemdeki temsil gücü ve uluslararası ilişkilerde hareket edebilme kapasitesi olarak belirtilmiştir. Aynı zamanda iki gücün aktiflik tartışmasında Birliğin ne kadar devlete benzediğinin de vurgusu olarak karşımıza çıkmıştır. Birlik anlaşmalarında hem Avrupa'da hem de dünyada huzur, barış ve ilerlemeyi teşvik etmek amacıyla Avrupa kimliğini güçlendirmek ve küresel arenada bu kimliği ortaya koymakla yükümlü olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin uluslararası kimliği üzerine tartışmaların olması kaçınılmaz olmuştur. Avrupa Birliği ne ekonomik araçları kullanan hükümetler arası özellikte bir sivil güç ne de silahlı güç kullanan uluslar üstü özellikte bir askeri güç, ortak ilkeler, normlarla karakterize edilen düşünsel nitelikte bir göçebe güce dönüşmüştür (Manners, 2000).

AB'nin nasıl bir güç olduğuna dair mevcut bu tartışmalar normatif güç kavramının eklenmesi Manners'ın söylemi ile karşımıza çıkmıştır. Manners'e göre AB, normatif gücün en belirgin özelliği olan ekonomik, sosyal dayanışma, sürdürülebilir barış gibi alanlarındaki tercihini ortaya koymuştur. Ayrıca AB'nin uluslararası sistemde etkili bir aktör olabilmesinin normatif gücünün artırılmasıyla mümkün olduğunu da belirtmiştir. Aynı zamanda ilişki kurduğu diğer aktörlerle belirli kurallar çerçevesinde ve süreklilik olmasıyla AB'nin normatif gücünün varlığında söz edilebileceğini ifade etmiştir. Tüm bunların yanında insan hakları, demokrasi, adalet, temel hak ve özgürlük gibi konuların bilinçli olarak üye ülkeler dışındakilere benimsetme ikna etme gücü normatif gücün var olup olmadığının da bir göstergesi olarak kabul edilmiştir (Kaçar ve Öztürk, 2017).

Normatif güç, askeri güç gibi baskı, zorlama ya da elle tutulur gözle görülür bir güç olarak değil, temelleri kanuna fikirselsel bir güce dayanma olarak tanımlanmıştır. Bu fikirselsel, düşünsel gücün dayandığı temeller Tablo 1'de açıkça gösterilmiştir. Birlik çeşitli antlaşmalarla bu temellerin, norm ve değerlerin yasal zeminini oluşturmuştur (Vatandaş, 2018).

Tablo 1: AB'nin Normatif Temelleri

Kurucu İlkeler	Görevler ve Planlar	Statik Kurumlar	Temel Haklar
Barış	Sosyal Güvenlik	Demokrasi Güvencesi	Saygınlık
Demokrasi	Ayrımcılık Yasağı	Hukukun Üstünlüğü	Özgürlükler
İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklere Saygı	Sürdürülebilir Gelişim	İnsan Hakları	Eşitlik ve Dayanışma
Hukukun Üstünlüğü		Azınlıkların Korunması	Vatandaşlık ve Adalet
Yasal Zemini: AB Antlaşması 6. Madde	Yasal Zemini: Roma Antlaşması 2. madde AB Antlaşması 6. ve 13. Madde	Yasal Zemini: Kopenhag kriterleri (Temmuz 1993)	Yasal Zemini: Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı

Kaynak: Vatandaş, 2018

Manners için Birlik hem hükümetler arası hem de uluslar üstü karar alma gücüne sahip olduğundan onun sivil ve askeri güç olmasına engel olmuştur. Birlik için en uygun tanımın normatif gücün olduğunu ve küresel anlamda var olan mevcut davranışları değiştirme, şekillendirme becerisi olarak ifade etmiştir. Dolayısıyla normatif güç fiziksel ve maddi bir güç olarak değil fikri ve soyut bir gücün kullanılarak uluslararası sistemde ilişkilerini sürdürmek olarak nitelemiştir (Ruşen, 2018).

Manners, sivil güç Avrupa ile askeri güç Avrupa arasındaki farklılıkların açıklaması Birliğin öncelikli olarak sivil bir yönetim biçimini mi temsil ettiği yoksa askeri bir hükümet biçimine mi dönüştüğüne ilişkin iş birliği ve entegrasyon sorularına odaklanma eğiliminde olmuştur. Buna göre sivil güç Avrupa ile normatif güç Avrupa arasındaki farklar, Birliğin ekonomik gücünü hangi ölçüde zorlama baskı olarak kullandığı ya da uluslararası ilişkilerde ekonomik yönde ne ölçüde etkili değiştirdiğine odaklanmıştır. Ekonomik güç sivil gücün araçsal olarak merkezinde yer alırken normatif güçte ise küresel anlamda sorunlara çözümde eşit ve uyumlu olabilmesiyle ilgili olarak ana noktasında yer almıştır. Buna karşılık, askeri güç olan Avrupa ile normatif güç olan Avrupa arasındaki farklar, askeri gücü bir baskı ve zorlama aracı olarak kullanması ya da uluslararası ilişkilerde gücün rolüne ilişkin ne ölçüde değiştirdiğiyle ilgilenmiştir. Askeri güç bu yaklaşımın araçsal rol olarak merkezinde yer alırken normatif güç kapsamında ise daha önemli olan uluslararası şiddetin karşılıklı sorunlara ilişkin kaygılara dönüştürülme şeklinde olmuştur (Manners, 2000).

Manners'e göre normatif güç kavramı, Birlik yalnızca normatif güç olarak temellendirilmemiş, bunun yanında uluslararası ilişkilerde normatif bir güç gibi davranmaya uygun hale getirme girişiminin süre gelmesinden de söz etmiştir (Manners, 2000). Normatif gücü prensipler/değerler, eylemler, etkiler ve sonuçlar üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Prensipler/değerler ile ortak norm ve değerlere sahip olunması aslında evrensel olmaları ve devletler tarafından meşruluğu kabul görmüştür. Birleşmiş Milletler (BM)'in de temelinde yer alan ve Birliğin de anlaşmalarında bulunan evrensel özellik taşıyan insan hakları, adalet ve demokrasi gibi değerlerin varlığı ve bu değerlerin aynı zamanda dünya genelinde de yayılmasını görev üstlenmiş olması normatif güç kavramını açıklama aracı olarak görülmüştür. Eylemler olarak; Birlik yaymak istediği normlar ve değerler için zorlayıcı, baskıcı olmayan diplomatik yollarla diğer ülkelerle ilişkisinde ikna edici, benimsetici eylemlerde bulunarak gerçekleştirmiştir. Bunu bazen koşulluluk ilkesiyle yani gelişmekte olan ülkelerle yaptığı anlaşmalarla insan hakları ve demokrasinin korunması, geliştirilmesi gibi Birliğin normlarının yayılmasını sağlamaya çalışmıştır. Diğer yandan komşuluk politikası, ortaklık anlaşmaları, iş birlikleri gibi araçları da kullanmıştır. Etkiler ise yayılması istenilen norm ve değerlerin üçüncü ülkelerin sadece siyasi alanında kalmayıp gözle görünür bir farkındalık yaratması, benimsenmesi ve içselleştirilmesi şeklinde belirtilmiştir. Sonuçlar; Manners'e göre normatif gücü bir düşünsel olarak tanımlamış olsa da gerçekte askeri gücün araçlarından olan fiziksel gücünde ayrıca kullanılabileceğini de ifade etmiştir (Ruşen, 2018).

Birlik bu ortak değerler ve eylemlerle çok uluslu “bölgesel bütünleşme” diyebileceğimiz bir oluşum sürecinde üye ülkelerin kendi egemenliklerinden vazgeçmeyerek yine de uluslararası bir yapının içinde ortak tarım, gümrük politikası gibi politikalarda ortak hareket etmek zorunda kalmışlardır. Ancak en geniş olanı ise ortak dış politika ve savunma alanlarında daha dışa dönük olarak hareket etmeyi önemsemiştir. Çünkü Birlik uluslararası arenada gerek pazarlara açılma olsun gerekse kaynaklara ulaşmada olsun diğer aktörler gibi bir yol izlemeyip, daha demokratik bir şekilde hareket ederek amaçlarını gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Birlik ne ABD gibi bir savaş politikasını ne de Rusya gibi direkt bir temas halinde olmayı tercih etmemiştir. Bu tercihlerin aksine kendi gerçek politikasını izleyerek “dış menfaat” doğrultusunda hareket etmeyi seçmiştir. Birlik geleceğini düşünerek evrensel nitelikteki söylemlerini dahi kendi çıkarları düzleminde şekillendirerek dış politikada akılcı bir yaklaşımla uluslararası arenada yerini almıştır (Yılmaz ve Oğurlu, 2013).

Bütün bunlar Birliğin ortak hareket etme zorunluluğu ve çeşitli düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Üye dışı devletlerle çeşitli iş birlikler, ortaklıklar ve ticari anlaşmalar gibi unsurları herhangi bir baskı ve tehdit olmadan kendi düzenleme ve standartlarını onların benimsemesinde araç olarak kullanmıştır. Kendi menfaatleri çerçevesinde evrensel geçerliliğe sahip insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü, sürdürülebilir kalkınma, temel hak ve özgürlükler gibi normları ve değerleri diğer ülkelerin hukuki durumuyla uyumlaştırmak temel hedefi olmuştur.

Esasen Birlik Lizbon Antlaşması’nda normatif gücünün teorik boyutunu tanımlamış ve açıkça belirtmiştir. Lizbon Antlaşması’nın Genel Hükümler başlığının 2. maddenin 5 fıkrasında kendini “Birlik, dünyayla ilişkilerinde kendi değerlerini ve çıkarlarını savunur ve geliştirir ve vatandaşlarının korunmasına katkıda bulunur. Barışa, güvenliğe, Dünyanın sürdürülebilir kalkınmasına, halklar arasında dayanışma ve karşılıklı saygıya, serbest ve adil ticarete, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ve başta çocuk hakları olmak üzere insan haklarının korunmasına ve ayrıca insan haklarına katkıda bulunacaktır. Birleşmiş Milletler Şartı ilkelerine saygı da dahil olmak üzere, uluslararası hukukun sıkı bir şekilde gözetilmesi ve geliştirilmesi” şeklinde vurgulamıştır. (Eurean Union, 2023b).

Birlik kendi tanımı kapsamında bu normatif güç hareketlerini havuç ve sopa stratejisi diyebileceğimiz siyasi ve ekonomik araçların aracılığıyla uygulamaya çalışmıştır. Havuçlar, ülkelerin Birliğin önemseydiği insan hakları, başta çocuk hakları, halklar arasında saygı, adil serbest ticaret gibi koşullarının yerine getirilmesi ve bunların sonucunda da Birliğin mali yardımlarının ve onunla pazar ticaretinin arttırılması şeklinde sıralanmıştır. Sopa olarak tanımlanan ise tüm bu yardımların sonunda Birliğin taleplerine ilişkin herhangi bir gelişme olmaması halinde Birlik bu kez demokratik ve insani yüzünü değiştirerek, ödül niteliğinde olan maddi desteğini kesmesi, politik olarak yalnız bırakması gibi yaptırımlar sıralanmıştır. Birlik, uluslararası arenada üye dışı devletlerle olan ilişkilerinde evrensel söylemlerini kullanarak bu değerleri korumak, gelişmesini sağlamak adına siyasi aktörlüğünden yararlanmışır. Birlik sahip olduğu kurallar, ilkeler, değer ve standartları diğer ülkelere aktarılmasını sağlayarak kendi kıtasında başardığı barış ve huzur ortamını tüm dünyaya yaymayı amaçlamıştır. Günümüzde, uluslararası sistemde sözü geçen, etkin, düzenleyici bir güce sahip, ekonomik alanda olduğu kadar siyasi alanda da güçlü küresel bir aktör olarak yerini almıştır. Birliğin etkin bir güç olduğunu özellikle yoksul ülkelere yardımlarıyla, iklimle mücadeledeki tutumlarıyla, yeşil politikası, çevre ve sürdürülebilirlik stratejilerine katkılarıyla, küresel anlamda önder olması etkin rolünü açık bir şekilde ortaya koymuştur (Dinç ve Sevinçli, 2021).

Birlik kendi düzenlemelerini uluslararası anlaşmalarla sınır ötesine taşıyarak nasıl bir güç olduğunu göstermiştir. Özellikle ekonomik ve sosyal alanlardaki politik ve düzenleyici tedbirlerini üye olmayan devletlere karşı dışsallaştırılması yoluyla kullanan Birlik küresel bir aktör olarak yerini almıştır. Kimi tartışmacılara göre Birlik firmaların davranışlarının üzerindeki etkisini, kimisi üye dışı devletlerin kendi yasalarını Birliğin yasalarıyla uyumlaştırmayı yani kurallarını ihraç etmeyi, kimi tartışmacılar da devletlerin davranışına odaklanarak, yabancı kuralların Birlik firmalarına olumsuz etki etmemesi için değişiklikleri teşvik etmiştir. Diğer yandan da bazı tartışmacılar çok taraflı anlaşmaları şekillendirmedeki etkisinden bahsetmiştir. Birlik, kendi düzenlemelerini uluslararası standartlara aktardığında diğer devletler gerek görmeleri halinde bu düzenlemeleri kabul etmeleri daha kolay

olmuştur. Çünkü devletler Avrupa'nın kurallarından ziyade uluslararası bir standardı kabul etmesine nazaran daha olağan ve kolay olmuştur (Young, 2016).

4. SONUÇ

Avrupa, diğer uluslararası örgütlerden farklı olarak *sui generis* bir yapıya sahip olarak küresel sistemde yerini almıştır. Bu yapının oluşması aslında hiç de kolay olmamıştır. Aslında kıta yaşadığı büyük savaşların ve yıkımların sonuçlarını ağır bir şekilde ödemiştir. Küreselleşen dünyanın şartlarına uyum sağlamanın ve bu acı sonuçları tekrar yaşamamanın yolunu savaş ve çatışma yerine barış ve huzuru temin etmek için birlik olmanın gerekliliğini anlamış ve gereğini de yapmıştır. Zamanın şartlarına uygun olarak ilk etapta ekonomik anlamda bütünleşmeyle bir araya gelen altılar, zamanla bu birlikteliğin başarılı olduğunu görünce yeni üyelerin katılımlarıyla hem genişleme hem derinleşme süreciyle farklı alanlara da yayılım göstermiştir. Birlik oluşum aşamalarında ve sonraki süreçte amaçladığı hedefleri ve politik çıkarları sebebiyle dönem dönem uluslararası sistemde farklı siyasi politikalar izlemiş farklı tutumlar takınmıştır. Bu doğrultuda Birliğin uluslararası sistemde etki gücü, temsil yeteneği konusunda farklı güç yaklaşımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Birlik ilk bütünleşme aşamasından önce yukarıda da bahsedildiği gibi savaşlarla dolu büyük yıkımlar yaşayan Avrupa gerçekten ağır bir bedel ödemiştir. Ödenen bu bedelle bir daha aynısını yaşamamak adına Avrupa'yı yeniden ayağa kaldırmak için bir araya gelmeyi başarmışlardır. Her ne kadar bu birliktelik ekonomik alanda olsa da dünya da diğer uluslararası örgütlerden farklı bir yapının doğmasının ilk adımlarını atmışlardır. Topluluk sonrasında Birlik olarak karışımıza çıkan bu yapı, küresel sistemde sivil bir güç olarak yaşamına başlamıştır. Avrupa'nın yeniden inşa edilmesi en büyük amaç olduğundan Sovyet tehlikesine karşı hem ABD hem NATO güvenlik şemsiyesi altında yer aldığından askeri alanda neredeyse hiçbir ilerleme gelişme kaydetmemiştir ve böyle bir ihtiyaç dahi hissetmemiştir.

Dünya da Soğuk Savaşın sona ermesi, Sovyetlerin dağılması ve bunun sonucunda ortaya çıkan Doğu Avrupa ülkelerinin varlığı, Avrupa'da Berlin duvarının yıkılmasıyla bir bütün Almanya'nın ortaya çıkması, diğer yandan da Yugoslavya'da meydana gelen karışıklıkta Birliğin siyasi olarak başarısız olması, artık sadece ekonomik alanda değil hem siyasi hem de askeri alanda ortak politikaların gerekliliği ağır basmaya başlamıştır. Ekonomik olarak başarılı olduklarını gören üye devletler, derinleşme, genişleme yoluyla ekonomik ve siyasi alanlarda da büyüyerek ortak bir dış ve savunma politikalarıyla uluslararası sistemde etkin bir aktör olarak rol almak istiyordu. Bu amaçla çeşitli antlaşmalarla Birliğe yasal zeminler ve temeller sağlanmaya çalışılıyordu. Birlik bu doğrultuda askeri boyutlarını genişletmiş olsa da hiçbir zaman daimî bir ordu kurmamıştır. Var olan ordusu gönüllülük esasına dayalı tek komuta altında NATO'ya rakip olmayan tamamlayıcı nitelikte olan bir ordu olmuştur. Birlik askeri gücünü savaş, baskıcı bir şekilde kullanmamıştır. Askeri gücünü huzur ve barışı tesis etmek, var olan bir çatışmayı o devletin izni doğrultusunda ortadan kaldırmak için müdahale etmek, yardım götürmek gibi amaçlarla kullanmıştır. Bu da her ne kadar Avrupa'nın askeri gücü gibi gözükse de uluslararası ilişkilerde Birlik askeri bir güç olmamıştır.

İşte bütün bu yaklaşımlara ilave olarak Manners normatif güç isimli bir yaklaşım ile sahneye çıkmıştır. Manners, normatif gücü fiziksel ve maddi bir güç olarak değil düşünsel temelli bir güç olarak tanımlamıştır. Normatif gücün en belirgin özelliği ekonomik, sosyal dayanışma, sürdürülebilir barış gibi alanlarıdır. Küresel arenada etkili bir aktör olmak istiyorsa normatif gücünü arttırmalıydı ki öyle de yaptı. Birliğin normatif gücü için kullandığı araçlar; insan hakları, temel hak ve özgürlükler, hukukun üstünlüğü, sürdürülebilir kalkınma, yeşil dönüşüm gibi alanlar olup aynı zaman da evrensel değerlere de sahip araçlardı. Birliğin normatif gücü bu alanlardaki kendi düzenlemelerini üye devletler dışındaki devletlere kabul ettirme, benimsetme, ikna etme yeteneği ve kapasitesidir. Birlik özellikle normatif güç doğrultusunda evrensel kabul edilen bu değerlerle günümüzde de küresel arenada da hatırı sayılır, saygı değer, etki gücü yüksek bir aktör olarak kabul görmektedir. Uluslararası ilişkilerde özellikle de çevre politikası, iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma, yeşil dönüşüm konularında açık ara lider konumda ve görev bilincindedir. Özellikle son dönemde yenilenebilir enerji kaynakları, küresel ısınma ile mücadele, yeşil politika konularında tüm dünyayı etkileyecek ve peşinden sürükleyecek güçtedir. Normatif gücün bu temel ve değerleriyle aslında hem Avrupa'da hem de dünyada barış, huzur ve

kalkınmayı sağlamayı hedeflemektedir. Günümüz Avrupa Birliğinin normatif güç araçlarıyla etkin, temsil gücü yüksek normatif bir aktör olarak uluslararası sistemde yer aldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Aksoy, M. ve Uğur Ö., (2016). Avrupa Birliği'nin Dış Politikadaki Aktörlüğüne Etki Eden Güç Unsurları: Sivil Güç, Askeri Güç ve Normatif Güç, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 12, Yıl 12, Sayı 1, s.215-218.

Avcıkurt, C., İlban, M.O., (2016). Avrupa Birliği'nde Turizm ve Türkiye, Detay Yayıncılık, Ankara.

Babahanoğlu, V., (2011). Güçlü ve Zayıf Yönleriyle Avrupa Birliği'nin Küresel Aktör Olabilme Potansiyeli, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:11, s.232-233.

Çağlar, A., (2019). Güç: Sert Güç, Yumuşak Güç ve Akıllı Güç, Politik Psikoloji Derneği, Ankara, s.56-57.

Çelik, Ü., (2017). AB'nin Küresel Stratejisi ve Ab Ordusu Tartışması, Euro Politika Brexit Sonrası Birleşik Krallık ve AB'nin Geleceği, s.209-216.

Dinç, C. ve Sevinçli, B. (2021). Avrupa Birliği'nin Yumuşak Gücü ve Koşulsallık Bağlamında Kullanımı, Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 3, s.1154-1158.

Eurean Union, Acces to European Union Law (2023a), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2007.306.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A2007%3A306%3ATOC#d1e13065-1-1 Erişim Tarihi (02.11.2023)

Eurean Union, Aims and Values (2023b). https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values_en Erişim Tarihi (20.11.2023)

Manners, I. (2000). Normative Power Europe: A Contradiction İn Terms?, Roskilde University.

Manners, I. (2002). "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms", Journal of Common Market Studies, vol. 40(2).

Kaçar, F. ve Öztürk, K., (2017). Avrupa Birliği'nin Normatif Gücü: Kavramsal Bir İnceleme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:28, s.362-363.

Kaya, A. (2013). Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz Avrupa Birliği'ne Giriş, Hiperlink Yayınları: 57.

Kaya, T.Ö., ve Sarıkamış Kaya, A., (2017). Saint-Malo Sonrası Dönemde Avrupa Birliği'nin Uluslararası Kimliği: Bir Sivil Güçten Daha Fazlası mı?, Yönetim Bilimleri Dergisi, 15, 29, 288-294.

Mor, H., (2010). Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XIV, Sa. 1, s.508-510.

Rüşen, S., (2018). Normatif Güç Bağlamında AB'nin Uluslararası Konumu Üzerine Tartışmalar, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 23, s.342-345.

Uğur, Ö., (2018). Uluslararası Sistemde Avrupa Birliği'nin Aktörlülüğü: Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Etkisi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 58, s.72-79.

Vatandaş, S., (2018). "Avrupa Birliği'nin Normatif Gücü": İnsan Hakları ve Demokrasi İdeali Bağlamında Bir Analiz, Bilge Strateji, Cilt 10, Sayı 19, s.156-157.

Yatağan, A. G., (2018). Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Ara cı Olarak Etkileri, Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, Aralık, Cilt 28, Sayı2, 72.

Yılmaz, E.S., ve Oğurlu, Y., (2013). Bölgesel Güç Olarak Avrupa Birliği ve Dış Politika, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi Cilt:12, No:2, s..82-83.

Yılmaz, S., (2011). Yumuşak Güç ve Evrimi, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt 3, Sayı: 12, s.32.

Young, A.R., (2016). The European Union As A Global Regulator?, Routledge Is An İmprint Of The Taylor & Francis Group, An İnforma Business , ABD, s.16-19.